

prikazujejo italijansko propagando. Tako je že na začetku tega razdelka objavljena zanimiva razglednica, odposlana leta 1915, ki prikazuje koprsko mestno hišo s Triglavom v ozadju in barvno italijansko državno zastavo v ospredju. To nedvomno jasno kaže italijanske ozemeljske težnje v zvezi s takratnim avstrijskim Primorjem. Sledi razglednica "Odrešenega Kobarida" iz leta 1916, z nacionalnega vidika pa sta najbolj "boleči" dve razglednici: prva prikazuje mejni kamen med Italijo in staro Jugoslavijo na Triglavu, druga pa italijanskega vojaka, ki v popolni vojni opremi varuje rapalsko mejo (v ozadju Triglav). Nato sledi prikaz krajev v Soški dolini. Pomemben del zajema tudi prikaz Trsta, zlasti zgradb, ki so veliko pomenile tržaškim Slovencem tako s kulturnega kot gospodarskega stališča: npr. nova šolska stavba družbe sv. Cirila in Metoda v Trstu pri Sv. Jakobu, Narodni dom v Trstu. Sledijo razglednice iz krajev v okolici Trsta (Opčine, Nabrežina, Prosek, Sv. Križ, Devin, Repentabor). Na koncu so predstavljene še razglednice Gorice (vse fotografirane še pred pustošenjem med 1. svetovno vojno), Števerjana in Zabnic ter Sv. Višarj.

Kot je bilo omenjeno že na začetku, je avtor razstave in publikacije Milan Škrabar, pri zbiranju gradiva sta mu pomagala Marko Korenčan in Zmago Tančič, recenzijo besedila je pripravil doc. dr. Boris Golec. Publikacijo je izdal Arhiv Republike Slovenije, ki je pripravil v svojih prostorih tudi razstavo na to temo.

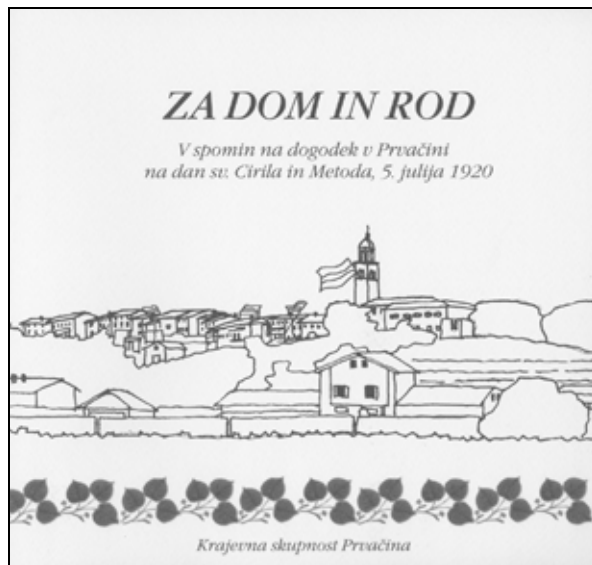
Damjan Hančič

Jurij Rosa, Vlasta Tul, Ivanka Uršič: Za dom in rod. V spomin na dogodek v Prvačini na dan sv. Cirila in Metoda, 5. julija 1920. Krajevna skupnost Prvačina in Pokrajinski arhiv Nova Gorica, Prvačina 2006, 32 strani

Ob krajevnem prazniku, ki ga v Prvačini obeležujejo 5. julija, so v spomin na spopad med udeleženci procesije ob prazniku sv. Cirila in Metoda in karabinjerji na ta dan leta 1920 izdali publikacijo, ki je namenjena širši predstavitvi tega dogodka.

Sama publikacija je razdeljena na kratek predgovor in dve glavni poglavji, prvo poglavje samo pa je razdeljeno na štiri samostojne sestavke. Predgovor je prispeval Robert Černe, predsednik sveta KS Prvačina. Predstavil je vzroke za nastanek publikacije in njen namen ter se zahvalil vsem, ki so sodelovali pri njenem nastanku.

Prvo poglavje O Ciril-Methodovih slovesnostih skozi čas deluje kot daljši uvod, potreben za boljše razumevanje dogajanja in kot samostojno besedilo. Nastalo je na osnovi literature, časopisnih in arhivskih virov.

Prvi sestavek, sestavek Sv. Ciril in Metod, slovanska blagovestnika, predstavlja njuno življenje in delo. Brata Ciril (826/7–869) in Metod (815–885), Grka iz Soluna, sta v šestdesetih in sedemdesetih letih 9. stol. delovala med Slovani na Moravskem in v Panoniji. Pri širjenju krščanstva sta v bogoslužju uporabljala slovanski jezik in glagolico; za to sta dobila priznanje papeža Hadrijana II. Njuno delovanje je bilo za Slovane velikega političnega, narodnostnega, kulturnega in verskega pomena.

Sledi sestavek Češčenje sv. Cirila in Metoda na Slovenskem v starejši dobi. Najprej so ju častili predvsem Slovani, šele papež Leon XIII. pa je leta 1880 njun god zapovedal praznovati v katoliški Cerkvi na dan 5. julija. Pri nas je bilo češčenje živo ves čas, sredi 19. stol. ga je pospeševal tudi Anton Martin Slomšek. S širjenjem narodne zavednosti in vseslovanstva pa je dobilo njuno slavljenje še domoljubni, narodnobudiljski in na koncu tudi posvetni značaj. Tako je bila leta 1885 ustanovljena narodnoobrambna organizacija Družba sv. Cirila in Metoda. Skrbela je za slovenske izobraževalne ustanove tam, kjer šolske oblasti niso dovolile tovrstnih javnih ustanov. Delovala je na osnovi podružnic, ki so zbirale sredstva za njeno delovanje. Sprva je imela slogaški značaj, nato pa liberalnega.

O tem, kako je navdušenje nad solunskima bratoma raslo na Primorskem, prikazuje tretji sestavek: Ciril-Methodova praznovanja na Primorskem med leti 1880 in 1919. Slavja njima v čast so bila najbolj razširjena v Trstu in na Goriškem. Postala so izraz narodne zavednosti in slave obeh svetnikov. Praznovanja s kresovanji so potekala v številnih krajih v obliki verskih obredov ali še pogostejše veselice. Njihovo organizacijo pa so prevzemale podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda. Prva svetovna vojna je to dejavnost prekinila.

V sestavku Ciril-Methodova slavja v Prvačini do

dogodka leta 1920 je prikazano dogajanje na krajevni ravni. V Prvačini, kjer sta sv. Ciril in Metod sozavečnika, je bilo prvo znano slavlje v njuno čast leta 1882. Oktobra 1887 je bila tu ustanovljena podružnica Družbe sv. Cirila in Metoda, ki je v začetku obsegala tudi sosednje kraje. Leta 1894 je nastala samostojna prvaška podružnica in samostojna prvaška ženska podružnica Družbe. Liberalno-klerikalni prelom je bilo čutiti tudi v Prvačini. O tukajšnjih proslavah govorijo časopisna poročila. Podobno kot drugod je tudi tu ustavila delovanje 1. svetovna vojna.

Poglavje V Prvačini, na dan sv. Cirila in Metoda, 5. julija 1920 obravnava ta dogodek. Dogajanje tega dne je moč na kratko povzeti tako: italijanska zasedba Primorske po 1. svetovni vojni je prinesla strog režim, ki je vseboval raznarodovalne težnje. Zato se je Primorska pripravila na slavnostno počastitev praznika sv. Cirila in Metoda; tako je bilo tudi v Prvačini.

Kraj je bil 5. julija 1920 slavnostno okrašen s slovenskimi zastavami, domačini in ljudje iz sosednjih krajev so se zbirali za procesijo k prvaški cerkvi. Karabinjerji so v tem videli iredentistično manifestacijo. Začeli so na silo pobirati slovenske zastave na hišah, a jim ni povsod uspelo. Pred cerkvijo so ustavili procesijo in župnika Primožiča prisilili, da je ljudem povedal, da se morajo raziti in izročiti slovensko zastavo, ki je bila na čelu sprevoda. Ker ljudje niso popustili in so hoteli orožniki to opraviti na silo, je prišlo do prerivanja in tepeža ter streljanja na procesijo. V spopadu je bilo ranjenih 15 domačinov, štirje med njimi huje, in trije Italijani, zastave pa niso dobili. Ljudje so se razbežali, župnik Primožič pa je bil aretiran kot glavni hujskač, a je bil po štirih urah izpuščen zaradi širjenja razburjenja med ljudmi.

Dogajanje je prikazano z uporabo arhivskega vira in citiranjem člankov v slovenskem časopisu: Goriški straži, Edinosti, Delu in Slovencu. Odsotnost člankov italijanskega časopisja odtehta citiranje iz italofilskega Goriškega Slovenca in komentar Edinosti o pisanju v časopisih "Il Piccolo" in "Il Lavoratore". Publikacija objavlja tudi spominski zapis Marije Koršič, ki je bila priča tega dogodka.

Slikovno gradivo publikacije predstavljajo razglednice Prvačine z začetka 20. stoletja, fotografija, ki prikazuje domačo sokolsko pihalno godbo, fotografije štirih hudo ranjenih in župnika Jožeta Primožiča, fotografija pričevalke Marije Koršič s sestro in bratom, fotografiji sprejemnice (tj. vpisne listine v Družbo sv. Cirila in Metoda) in nabiralnika darov za to družbo, fotografske reprodukcije treh člankov o prvaških dogodkih in poročila o protestu predstavnikov Goriške sokolske župe ob pritiskih italijanskih okupacijskih enot na Slovence v novembru leta 1918.

Publikacija tako podrobneje prikazuje enega od številnih italijanskih napadov na slovenstvo že pred sklenitvijo rapalske pogodbe novembra 1920 in jasno

kaže napoved, kakšna bo politika Italije do Slovencev. Ob takem ravnanju je bil požig Narodnega doma v Trstu dober teden po prvaškem dogodku, tj. 13. julija 1920, le vrh ledene gore.

Miloš Fon

120 let Turističnega društva Ptuj – 1886–2006, Zgodovinski arhiv na Ptuj, uredila Katja Zupanič, Ptuj 2006, 60 strani, razstava v refektoriju minoritskega samostana na Ptuj, avtorica Katja Zupanič, 16. do 26. junij 2006

120-letnico Turističnega društva Ptuj je ob številnih prireditvah zaznamovala tudi publikacija, ki je izšla na pobudo Turističnega društva v Zgodovinskem arhivu na Ptuj. Glede na to, da je ob 110 – letnici društva Zgodovinski arhiv pripravil zelo odmevno razstavo, ki jo je dopolnjevala spremljajoča publikacija, smo se v dogovoru z vodstvom Turističnega društva odločili, da v počastitev 120-letnice društva ponovno pripravimo jubilejno publikacijo, tokrat v manjšem obsegu (zaradi finančnih težav), s poudarkom na delovanju in dosežkih društva v obdobju od leta 1991 do danes.

Spoštljiva starost društva kaže, da so se nekateri Ptujčani že v preteklosti zavedali zgodovinskega in kulturnega bogastva Ptuja, ki je sicer vedno privlačilo (po)potnike od blizu in daleč. V 120-letni zgodovini je Turistično društvo Ptuj ves čas skrbelo za lepši in

